

RECENZE / BOOK REVIEW

Elena MANNOVÁ: Minulosť ako supermarket? Spôsobý reprezentácie a aktualizácie dejín Slovenska

Bratislava 2019: Historický ústav SAV & Veda, 463 s. ISBN 978-80-224-1706-8.

Interpretace a inscenace minulosti je nedílnou součástí politiky ve všech jejích podobách. Vybrané historické události, kterým je přisuzován vyšší význam, se často stávají předmětem politického střetu. Řada politických aktérů má určité pojetí minulosti zabudované do svého ideového a programového rámce – tito aktéři soupeří o ovládnutí institucí, které jím následně umožní do sporu o výklad dějin vstoupit z pozice aktéra veřejné moci. V případě České republiky můžeme v posledních letech nalézt celou řadu historických témat, která se stala předmětem ostrého politického sporu. Tyto spory se často točí kolem konkrétního místa kolektivní paměti (Nora 1989), přičemž tato místa mají často spojitost s „mrtvými těly a jejich politickými životy“ (Verdery 1999). Ať už s mrtvými těly reálnými (jde např. o hřbitovy nebo nejrůznější místa kolektivního utrpení – třeba koncentrační tábory) nebo metaforickými (v podobě soch nebo památníků) – aktuálně může jít o širokou společenskou a politickou diskuzi o odstranění sochy maršála Koněva. Diskuze, která se točí kolem této sochy a která je součástí aktivně vedených kulturních válek, do značné míry symbolizuje daleko širší diskuzi o komunistické minulosti a o vztahu ČR vůči Rusku/SSSR, zároveň ale souvisí i s diskuzí o samotném polistopadovém demokratickém vývoji. Stejně tak spor o vepřín v Letech u Písku může z analytického hlediska symbolizovat celou širokou debatu o česko-romských vztazích a vytváření kategorií „my“ x „oni“.

V případě České republiky, stejně jako v dalších post-nedemokratických zemích, se politické diskuze vedou nejen o nedávné nedemokratické minulosti (většinou symbolizované odsouzením, případně zapomenutím na toto období, které se v každodenním životě mohlo projevit přejmenováním ulic nebo odstraněním památníků), ale i o daleko starších dějinách. I v případě před-nedemokratické minulosti se její různorodé chápání promítá do aktuálního politického soupeření (v českém případě může jít o politickou debatu spojenou se znovuvybudováním Mariánského sloupu v Praze). Slovenský případ je do značné míry podobný – mezi historická témata, která rezonují v současné slovenské politické diskuzi, patří jak rozpad Československa, postkomunistická transformace a předchozí komunistický režim, tak předešlé nedemokratické období (Slovenský štát), meziválečné Československo, slovenská historie v rámci Uher, ale i období Velké Moravy a dokonce i Sámovy říše. Ve všech těchto případech se objevují nejrůzněji definovaní „oni“ – ať už jde o Maďary, Čechy,

Němce nebo Rusy/Sověty. Do politického sporu o „nové dějiny“ se na Slovensku po pádu komunistického režimu a rozpadu Československa (více než v českém případě) zapojili nejen politici, ale i samotní historici (Michela 2014).

K řadě publikací, které mapují střety o historii ve slovenské politice, respektive využívání dějinných obrazů v současných politických sporech, v minulém roce přibyla rozsáhlá publikace významné slovenské historičky Eleny Mannové s více než příhodným názvem „Minulost jako supermarket“. Elena Mannová mohla v publikaci navázat na značné množství předchozích textů, z nichž bylo několik (byť v upravené podobě) do nové knihy zařazeno. Již na úvod je třeba říci, že využití starších textů není na škodu a autorce se je podařilo integrálně zařadit do knihy, která působí velice celistvým a kompaktním dojmem.

Kniha v několika částech čtivým způsobem provádí po obrazech slovenských dějin, jejich současných interpretacích a politických střetech, které se kolem těchto sporů vedou. V průběhu celé publikace se prolínají části teoretické a části pojednávajících o slovenském případě. Tento postup umožňuje plynulé čtení, případně výběr samostatných kapitol, jelikož povětšinou nevyžadují předchozí čtení teoretických pasáží v počátku knihy. Autorka se nejprve v široce pojatém úvodu vypořádává s některými již výše zmíněnými teoretickými koncepty (historie, paměť, místa paměti, my x oni atd.), obecný rámec pak dokončuje v následující části věnované otázce národních a politických mýtů. Jednotlivé kapitoly poté postupně představují politické konsekvence řady témat (1/ vybraných historických osobností, 2/ oslav, výročí a připomínání historických událostí, 3/ lokální paměti na příkladu Bratislavy, Komárna a Levoče). Jednotlivé části, ačkoli tematicky různorodé, jsou vhodně zarámovány nejen úvodem, ale i nezvykle dlouhým záměrem a doplněny obrazovými přílohami, které text nejen oživují, ale i dokreslují, nejsou tedy samoučelné.

Úvod je otevřen odkazem na legendárního slovenského historika Ľubomíra Liptáka a jeho přirovnání dějin k samoobsluze, ze které si každý vybere to, co se mu hodí. Mannová k tomu dodává: „S internetom a sociálnymi sieťami sa svet zmenil. Samoobsluha bola povýšená na zvláštny supermarket. Každý si môže nájsť ľubovoľný historický argument alebo predsudok, aby podporil svoju interpretáciu sveta, a vzápätí s ňou oboznámil ostatných. Minulost' sa stala komerčným tovarom, vybrané momenty možno už nielen mocensky využívať a zneužívať, ale aj predávať a kupovať a priamo servírovať vybrané-mu marketingovému sektoru ako špecifické posolstvo.“ Právě touto optikou je poté pojata celá publikace, skrze kterou se vine místy implicitní a místy (kupříkladu v závěru) velmi explicitní apel na nutnost svobodného historického bádání bez zásahů politické moci. Mannová uvádí několik příkladů (z Ruska, Polska nebo Maďarska, tedy zemí, které můžeme chápat jako nedemokratické režimy, případně k nedemokracii směřující režimy), kdy se politici přímo prostřednictvím personálních kroků nebo zákonodárství angažují a vstupují do do akademických procesů a historického bádání.

Za stejný problém Mannová považuje přílišnou nacionalizaci dějin, respektive vyhocenou konkurenci a rozdělení kolektivních pamětí ať už v rámci jedné společnosti nebo mezi jednotlivými zeměmi. Mannová v tomto ohledu připomíná Aleidu Assmann a její „dialog vzpomínání“, který spočívá v odmítnutí instrumentalizace dějin, poukazování na vinu druhého a předhánění se v tom, „kdo více trpěl“. Jak Mannová ukazuje, odhlédnutím od kategorie „národa“ a přihlédnutím ke kategorii „společnosti“ (tedy opuštěním dělení my x oni) umožní nahlížet vlastní dějiny z jiné společnosti – kupříkladu historickou osobu, kterou jsme doposud chápali jako reprezentanta „jich“ (například národnostní menšiny sdílejících s „námi“ teritorium, můžeme nyní chápat jako reprezentanta „nás“ (tedy společnosti jako celku).

Navzdory tomu, že řada částí knihy byla již publikována, jako celek je text cenným příspěvkem do současných diskuzí o slovenských dějinách a politice a neměl by chybět v knihovně žádného zájemce o téma. Zároveň je třeba říct, že i když je text teoreticky pevně ukotvený, jazyk a celkové pojetí zpřístupňují text širší veřejnosti. To považuji, vzhledem k výše zmíněným autorčiným apelům v textu obsaženým, za více než důležité.

Seznam zdrojů a literatura

- Michela, M. 2014. „Historici a súperenie o podobu nových národných dejín na Slovensku po roku 1989.“ In: R. Šustrová and L. Hédlová (eds.). *Česká paměť: národ, dějiny a místa paměti*. Praha: Academia, 131–159.
- Nora, P. 1989. „Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire.“ *Representations* 26: 7–24.
- Verdery, K. 1999. *The Political Lives of Dead Bodies. Reburial and Postsocialist Change*. New York: Columbia University Press.

PhDr. Vladimír Naxera, Ph.D.
Katedra politologie a mezinárodních vztahů, Fakulta filozofická
Západočeská univerzita v Plzni